

ROZMAITOŚCI.

Miasto Augustów.

W dawném województwie podlaskiem, ziemi bielskiej, teraz gubernii augustowskiej, powiatowe tegoż nazwiska, nad rzeką Netą, pomiędzy trzema jeziorami Necko, Sojno i Biała w niewielkiej od siebie odległości położone, za Zygmunta Augusta powstało, ze wsi Mostki, na miasto zamienione (1). Monarcha ten dla wzrostu nowo założonego miasta, przywilejem z dnia 16 maja 1561 r. nadał mieszkańcom:

(1) **Z** polecenia Augusta III z d. 30 marca 1759 r. naznaczeni kommissarze: Stanisław Borzyński kasztelan smoleński, Jędrzej Ukalski podkomorzy trocki, Józef Walów chorąży grodzieński, Paweł Karwowski chorąży bielski, Marcin Olizarowicz podsędek grodzieński, Leon Radoszewski koniuszy trocki, Antoni Ostrowski pułkownik wojsk koronnych i rzeczypospolitej, Kazimierz Modzelewski pisarz ziemski i grodzki wizki, Ignacy Sadkowski komornik grodzieński, Andrzej Skiwmunt miecznik gostyński, Wojciech Wnorowski komornik graniczny bielski, Wojciech Modzelewski komornik graniczny wizki, do rozpoznania i sądzenia sporów, granic, krzywd i wszelkich pretensyj, ze sprzeczki części pewnej posesyi czyli lasu na pastwiska nadanej miastu Augustowu, w ekonomii grodzieńskiej, w leśnictwie perstuńskim, zaszyłych między łowiectwem i ekonomią grodzieńską. bez appellacyi do jakichbądź sądów, dnia 8 października 1759 r. na grant przybyli, w protokóle zapisali: że sławetni mieszczanie augustowscy, złożyli przywilej Zygmunta Augusta, że wieś Mostki zamieniona została na miasto Augustów.

(Akta grodzkie, oblat ziemi Wąsoszkiej Nr. 127 karta 589. W archiwum dawném polskiem w m. Łomży).

a) prawo magdeburskie, którym uwolnieni zostali od sądów starosty, wojewody, i wszelkie sprawy rozsądzał wójt albo lent-wójt;

b) dochody z miar, wag, jatek rzeźniczych, piekarskich, solnych i postrzygalni;

c) dwa jarmarki w rok wolne od opłaty cła do lat 10, po upływie których, jeden tylko na św. Piotr, dla pożytku i dobra miasta wiecznemi czasy wolny od wszelkich opłat;

d) dwa targi w tygodniu: we czwartek i sobotę;

e) wolność łowienia ryb w jeziorze Miecku do rzeki Mięty (Nety).

Pierwotna rozległość wynosiła włók 127, do których jeszcze tenże monarcha, przywilejem z dnia 21 czerwca 1564 r. w Bielsku na sejmie wydanym dodał trzy obręby lasu, Żarnowo, Turowka i Biernatki zwane, 74 włók mające, oraz bieli i łąk, w téj stronie gdzie miasto leży, od młynów, aż do rzeki ku wsi Necie po rzekę Strumień; z drugiej zaś strony rzeki Nety, przy brzegu puszczy grodzieńskiej, tudzież od mostu miejskiego do rzeki Kolnicy (1), która wypływa z jeziora Kolna, a wpada w rzekę Netę. Dla państwa bydła, za rzeką Netą przeciw miastu, przeznaczył na wieczne czasy ćwierć mili boru. Wszystko to z obowiązkiem płacenia czynszu zwyczajnego i po groszy sześć dla plebana zamiast dziesięciny.

Ponieważ miasto swoim kosztem zbudowało most, przeto otrzymało prawo pobierania mostowego i używanie dochodów na swoje potrzeby. W końcu tymże przywilejem nakazał: aby wszystkie wsie przyległe królewskie, piwa, wódki, miodu nie robiły, znikąd nie brały, tylko z miasta Augustowa.

Niejaki Żydko obywatel, w nagrodę zasług przy królu położonych, otrzymał ośmnaście morgów gruntu.

Gdy miastu łąki były zabrane, mieszczanie złożyli list króla Zygmunta Augusta w Knyszynie dnia 1 marca 1568 r. do kniazia Pilichowskiego i pana Dylewskiego kommissarzy wydany, aby za wzięte łąki od Augustowa do sioła Nety, tyleż łąk w puszczy Perstuńskiej za rzeką Kolnicą miastu Augustowu wymierzili, podali i ograniczyli.

Trzecim przywilejem z r. 1569, łaskawy dla tego miasta monarcha, przeznaczył jeszcze 12 włók gruntu, w miejsce tych, które z pierwszego i drugiego nadania, przeszły do kościoła i szpitala.

(1) Też akta ks. 127, str. 590.

Anna królowa polska i W. ks. Lit., dnia 13 października 1590 r. zatwierdziła posiadanie jednej włóki gruntu w klinie, między obrębem miejskich i Biernatowskich włók, przez Fiedora Dziegla posiadanej, z warunkiem, że na niej budować się nie będzie (1).

Z lustracyi 1576 r. okazuje się, że wszelkie dochody obracały się na miasto; kopczyzny z karczem piwnych nie płacili, tylko od słodu korcy 6 po gr. 3 cechowego i miary w młynach dawali; czopowe zaś stosownie do ustawy sejmowej.

Powyższe przywileje zatwierdzili:

Stefan Batory w roku 1578.

Zygmunt III w r. 1661; prócz tego rybacy miasta Augustowa wyjednali dla siebie w r. 1624 potwierdzenie ustawy cechu rybackiego.

Władysław IV w roku 1638.

Jan Kazimierz po zniszczeniu miasta ogniem przez nieprzyjaciół, przywilejem z dnia 15 sierpnia 1658 r., na budowę kościoła i miasta przeznaczył drzewo z puszczy do ekonomii grodzieńskiej należącój.

Michał Korybut w roku 1669.

Jan III Sobieski w roku 1677.

August II w roku 1702.

August III w roku 1744.

W końcu Stanisław August w r. 1767 we wszystkich punktach i warunkach potwierdził.

Stosownie więc do powyższych nadań, miasto wówczas graniczyło: na wschód z lasami królewskimi za rzeką Netą; na zachód z wsią szlachecką Grabowo i rzeczką Kamiennybród; na północ z uroczyskiem Kotwicą i jeziorem Neckiem; na południe z wsiami Netą, Kamionką, Kolinicą, Jeziorkiem i jeziorem Sosnowo. Teraz granice te znacznie zmniejszone zostały, z powodu wypadków politycznych, w czasie których możniejsi, Tyzenhauz wielki podskar. W. ks. Lit. i Pac, jak utrzymują mieszkańcy, nie zaniechali korzystać.

Dawniejsze trzy obręby: Żarnowo, Biernatki i Turowka, stanowią dziś przedmieścia i zostają pod administracją burmistrza z prawem miejskiem.

O wsi Uściance jest podanie, że zawierała gruntu włók 12, i miasto kupiło od chirurga królewskiego Jarosza Poznańczyka w r. 1584 za swe własne pieniądze. Wieś ta zamieniona zosta-

(1) Księga Grodzka Wąs. Nr. 2⁵/₈, kart. 438.

ła na przedmieście z prawem miejskiem; przeszło lat kilkadziesiąt temu, jak miasto wieś tę utraciło. Stratę tę przypisują powietrzu i wojnie. W akcie w Wąsoszu w dniu 12 stycznia 1598 r. zdziałanym, jest tylko dowód, że mieszczanie wójtostwo augustowskie za swe własne pieniądze odkupili od Jarosza cyrulika J. Kr. Mości za złp. 500, za burmistrza Wawrzeńca Białka (1).

Chodkiewicz hetman wiel. ks. lit. gotując się przeciw nawale tureckiej, dla dwustu rajtarów nazначył kwatery Augustów i Goniądz. Dosłowny wypis tego rozkazu, w księdze ziemi Wąsoszskiej jest następujący:

„Actum in Augustowo Fra. quinta p. festum S. Valentini Martyris prox. anno dni. 1621.

„Przy obecności urodzon. je M. pana Cristopha Dulskiego Woita Augustow i urzędu J. M. Wpisano Universalu Wielmoznego pana J. M. pana Jana Carola Chodkiewicza Hetmana W. X. L. słowo w słowo:

„Jan Carol Chodkiewicz Hrabia ze Skłowa y Mysij na Byczowie Wojewoda Vilenskj Wielki W. X. Litew. y na ten czas woiska J. K. M. Coronnego do expediciej Tureckiej Hetman Comisarz Generalny Ziemi Inflantskiej Derpskj Lubozanski Wielonskj Brizagolskj etc. etc. Starosta.

„Wiadomo czynie komuby tho wiedzecz nalezalo is wthych niedawno przeslych czasieh za nieszczesliwym a prawie niespodziewanem na oiczyzne przypadkiem. Gdzie wojsko J. K. M. od Pogan zrazone y Ich M PP Hetmani Coronny tam ze obay zgineli J K M pan Meziny roskazać mi raczil a Rzecz pospolita oboiga stanów żądala abym wojsko J. K. M. wsistkho, ktore szie theraz przeciwko nawalnosci poganskiej gotuie w moi regiment obiąwszy disponowal y rządžil im dothąd poki thego czas y potrzeba requirować będzie za przypowiedzeniem thedi od J K M na dwie-szcie koni Raitarow sluzbi J M panu starosczie Ryskiemu zwładze urzędu swego Hetmanskiego, ukazalem chorągwi they Augustow y Goniądz ze wsistkimi do niego przyleglosciami prosąc aby na czas krotkhy iako dla thowarzystwa tak i dla koni ich zyw-noszcz zwyczajna a bez obczążenia poddanich wydana byla. Pisan w Jaroslawiu d 18 Januarij anno dni. 1621.

Jan Carol CHodkiewicz Hetman W X Lit.”

Augustów równie jak inne miasta, podlegało różnym kolejom losu, ówczesnych napadów i wojen; o czém przekonywa akt

(1) Księga grodzka Wąsoszka Nr. 2⁵/₈ kar. 57.

kommissarzy królewskich w księdze grodzkiej wąsoszkiej znajdujący się. Roku 1667 we wtorek przed świętym Michałem Archaniołem, w grodzie Brańsk, zapisany manifest: „jako orda tatarska idąc do Prus i z Prus powracając, miasto Augustów i przedmieścia zrabowała, ludzi na pięćset w niewolę wzięła, do Krymu zawiodła, same miasteczko spaliła. List obiezny, przywilej łączny, dekret o Czarny las z p. Jurkowskim, inne przywileja i dokumenta spaliły się.” Takowy akt Maciej Zaskowski burmistrz augustowski, w przytomności rady i obywateli, ręką trzymaną trzema krzyżami podpisał.

Prócz tego doznawało jeszcze miasto i innych pokrzywdzeń. Sławetny Wojciech Klimuntowski, mieszczanin miasta Augustowa J. K. Mci r. 1680 protestował przeciwko Ur. J. Panu Franciszkowi Sendukiemu Reymonsquatermistrzowi J. K. M. Reymentu i roty Arcabuzerskiej pułku Wielm J. Em pana Jana Gorzymskiego starosty Starogorzelskiego i pułkownika J. K. M. który gwałtownie miasto i przedmieście Biernatki najechał, i pieniędzy złp. 170 niesłusznie hibernowych wybrał, pomimo że z opłacenia należności téj do Lwowa kwit posiadali. Nadto kazał bić burmistrza, ławników i wiele rzeczy zabierać, czego podany do zwrotu wykaz, dla wiadomości ówczesnych cen zamieszcza się (1).

Za owa beczek 10	Złp.	40 gr. —
Siana wozów 4	"	8 " —
Żyta pół kopy.	"	2 " 20
Gorzałki garncy 4	"	6 " 12
Piwa beczek 4	"	18 " —
Słoniny poć	"	2 " —
Pieprzu funt	"	1 " —
Oleju za	"	2 " 20
Śledzi za	"	2 " 26
Ryb za	"	7 " —
Masła garniec	"	2 " —
Soli garncy 3	"	1 " —
Świec za	"	2 " —
Za gęsi, kury, prosięta i inne rzeczy	"	8 " —

Ogółem Złp. 103 gr. 18.

Do roku 1630 przeszło, nie ma żadnego śladu, aby żydzi w mieście mieszkali. Wkrótce jednak osiadło dwóch, na owe cza-

(1) Akta grodzkie Wąsoszkie Nr. $\frac{40}{20}$ kart. 229.

sy zuchwałych, zapewne dla swój zamożności, przez burmistrza i dzierżawcę protegowanych, do tego stopnia, że poważyli się nie dbać na dekreta wójtowskie. Z tego powodu wytoczyła się skarga do króla Jana III, który na zażalenia wójta Ur. Marcina Puchalskiego, w d. 27 czerwca 1683, polecił burmistrzowi, rajcom, ławnikom i całemu magistratowi radzieckiemu i sądowi ławniczemu, aby żydów bezwzględnie według sprawiedliwości świętej surowo sądzili, za zelżenia urodzonego wójta prawnie ukarali, którzy mając protekcją dzierżawcy augustowskiego, wyłamując się z jego jurysdykcji, dekreta lekce ważą i onego lżą (1).

Gwagnin Augustów tak opisuje: miasto drewniane nowe, szerokim rozciąganiem idzie, od króla Zygmunta Augusta, od którego i nazwisko swe ma, założone, od Bielska mil 20.

W pierwiastkowym swém założeniu, czyli przemienieniu ze wsi na miasto, z odmianą nazwiska, położone wśród jezior, lasów i puszczy; z akt dawnych miejskich okazuje się: że mieszkańcy głównie zajmowali się rolnictwem i spławem drzewa do Gdańska; nadto przewozili towary z Gdańska i Torunia kupcom do Mińska: z czego liczne były skargi na kupców gdańskich i aresztowania ich funduszów.

Miasto miało starostę niegrodowego.

W roku 1775 było w mieście domów 218, do skarbu starosta wnosił kwarty złp. 3003 gr. 5 szel. 2.

W roku 1820 ludność samego miasta wynosiła chrześcian 1504, żydów 1167, innych wyznań 254, razem 2925.

Przedmieścia: 1) Żarnowo chrześcian 867, żydów 18, razem 885. 2) Turowka chrześcian 189, żydów 3, razem 192. 3) Biernatki, chrześcian 285, żydów 24, razem 309. Ogólna ludność wynosiła 4311. Domów murowanych w mieście było 5, drewnianych 385; w przedmieściach drewnianych 244. W ogóle domów było 634.

We względzie handlowym miasto posiada wiele dogodności, z powodu, że przeryzyna je trakt bity zwany inaczej szosa, ciągnący się z Warszawy do Petersburga, kanały augustowskie z przystanią i trakt boczny pocztowy przez miasteczko Lipsk do Grodna, i że leży pomiędzy granicami Prus i Rossyi. Miasto odległe od Suwałk wiorst 28, od Warszawy 238. Handel dotąd zostawał w rękę żydowski, którzy wszystkie korzyści do siebie zagarnęli. Domy zleceń, spodziewać się należy, podźwigną nie tylko obywateli ziemskich, ale i miasta położone w miejscu dogodnym, przez ustano-

(1) Akta Grodzkie ziemi Wąs. Nr. $\frac{4}{28}$ kar. 493.

1860 wysiali oziminy czetwerti 650, jarzyny czetwerti 502, kartofli czetwerti 6,167.

Koni było sztuk 839, bydła rogatego 1,225, owiec 1,308, trzody chlewniej 1,406.

Uli pszczolnych 12, bani 85.

Kanałami głównie spławiane bywa zboże z Rossyi. W czasie największego w ostatnich latach ruchu spławnego, przybyło do Augustowa w ciągu jednego roku z rozmaitym ładunkiem berlinek 10, statków różnych 46, razem 56, wartości ogólnej rsr. 150,000.

Miasto posiada ulic 20, z tych odznaczają się dwie: Długa i Krakowska.

Jarmarków w roku sześć, targi w tygodniu dwa: we wtorek i piątek.

Wysokość w Dyrekcyi Ubezpieczeń ogólnie podana na rubli srebrnych 249,840.

Do miasta należy jeszcze osada Białobrzegi.

Łomża, d. 18 października 1860 r.

Jan Jarnutowski.

